

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА**CRIMINAL-LEGAL CHARACTERISTICS OF THE SUBJECT OF DOMESTIC VIOLENCE**

Набієв Б.П., аспірант

Науково-дослідного інституту публічного права

Статтю присвячено кримінально-правовій характеристиці суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України. Аргументовано необхідність дослідження питання суб'єкта домашнього насильства та його значення для правозастосовної практики. Розкрито зміст ознак спеціального суб'єкта домашнього насильства, які вирізняють його з-поміж інших видів протиправних діянь. Зроблено оцінку перспективи зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення зазначеного діяння, за результатами якої наведено аргументи на користь недоцільності його зменшення. З'ясовано, що спеціальними ознаками суб'єкта зазначеного правопорушення, які характеризують стосунки його з потерпілим в контексті домашнього насильства, законодавчо визначено: 1) перебування у шлюбі з потерпілим на момент вчинення діяння або у минулому; 2) сімейні або близькі відносини між ним та потерпілим. Одним з проблемних питань законодавчої регламентації суб'єкта домашнього насильства в частині встановлення кола осіб, які можуть ним визнаватись, виокремлено необхідність звернення до інших законів та нормативно-правових актів. Розглянуто критерії віднесення учасників сімейних відносин до близьких осіб, близьких родичів та членів сім'ї. Розмежовуються терміни «близькі відносини» та «близькі особи». Доводиться, що термін «близькі відносини» як характеристика відносин між особами не охоплюється лише сімейною сферою. Зроблено висновок про термінологічну нечіткість терміна «близькі відносини» та запропоновано його виключення зі змісту кримінально-правової норми зазначеного правопорушення. За результатами проаналізованих судових рішень в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії кримінальних правопорушень зроблено узагальнення, які дозволили визначити істотні соціально-демографічні ознаки домашнього кривдника. У підсумку, автором наголошено на актуальності подальшого ґрунтовного аналізу питання суб'єкта указанного кримінального правопорушення. Отримані результати, на переконання автора, можуть окреслити вектор подальших наукових розвідок кримінально-правової характеристики домашнього насильства.

Ключові слова: суб'єкт, спеціальний суб'єкт, домашнє насильство, близькі відносини, сімейні відносини.

The article is devoted to the criminal-legal characteristics of the subject of the criminal offense provided for in Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine. The content of the signs of a special subject of domestic violence, which distinguish it from other types of illegal acts, is revealed. Arguments are presented in favor of the inexpediency of lowering the age of criminal responsibility for committing the specified act. The author supports the position of the need to humanize the criminal and educational impact on a minor in the direction of using the minimum number of punitive sanctions against him. The criteria for classifying the participants in family relationships as relatives, close relatives, and family members are considered. It was established that the term «close relations» as a characteristic of relations between persons cannot be covered only by the family sphere. Taking into account the terminological vagueness of the term «close relations», a scientifically substantiated conclusion was made about their exclusion from the text of Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine. Author's edition of Art. 126-1 of the Criminal Code of Ukraine by replacing close relationships with family ones. Family relations more precisely and concretely reveal the connection between persons, with the presence of which the law connects the emergence, change or termination of rights and obligations. The socio-demographic characteristics of a domestic abuser obtained from the results of the study of 50 sentences handed down by courts during the years 2019–2023 are given. A conclusion was made about the relevance of further thorough analysis of the issue of the subject of the specified criminal offense. The obtained results, in the opinion of the author, can serve as a starting point in further scientific studies of the criminal-legal characteristics of domestic violence.

Key words: subject, special subject, domestic violence, close relationships, family relationships.

Актуальність теми. Нормами кримінального законодавства регламентовано, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого Кримінальним кодексом (далі – КК України) (ч. 1 ст. 2 КК України). В кримінально-правовій науці склад кримінального правопорушення відображений як узагальнена абстрактна модель-система, що містить чотири обов'язкові і узагальнені складові (елементи), які позиціонуються як його елементи: об'єкт; об'єктивна сторона; суб'єкт; суб'єктивна сторона. Відсутність хоча б одного із названих елементів означає відсутність складу кримінального правопорушення, а, відповідно, і підстав для кримінальної відповідальності. Фундаментальним елементом і складовою будь-якого кримінального правопорушення є його суб'єкт.

В доктрині кримінального права питання, що стосуються загальної характеристики суб'єкта кримінального правопорушення, мають потужні напрацювання. Разом з тим, проблему суб'єкта конкретних складів кримінальних правопорушень, одним з яких є домашнє насильство (ст. 126-1 КК України), не можна назвати вивченою в достатній мірі.

Необхідність розробки питання суб'єкта домашнього насильства обумовлена плінністю соціальних, економічних, політичних процесів, що вимагають постійного удосконалення чинного законодавства, особливо коли проблема стосується законного та обґрунтованого притяг-

нення до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили протиправні діяння.

Виокремлення ознак суб'єкта домашнього насильства становить вагоме значення під час кваліфікації протиправного діяння, а саме: зазначені у конкретному складі кримінального правопорушення ознаки набувають обов'язкового значення під час кваліфікації діяння за відповідною статтею чи частиною статті КК України.

Вагомий внесок у розвиток зазначеної проблематики в контексті кримінально-правових знань зробили такі науковці: А.Б. Блага, І.А. Ботнарченко, О.С. Бондаренко, А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, О.І. Зінсу, В.О. Івашенко, В.М. Панькевич, Т.І. Сухоребра, М.І. Хавронюк, С.В. Якімова та інші. Позитивно оцінюючи наукові здобутки дослідників, відмітимо, що через загострення у зв'язку з ситуаційними подіями в Україні проблеми домашнього насильства, необхідність проведення кримінально-правових досліджень у вказаному напрямі видається незаперечною.

Метою статті є дослідження особливостей визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України.

Виклад основного матеріалу. Звернення до рівня кримінально-правової доктрини дозволяє стверджувати, що суттєва кількість аспектів поняття суб'єкта кримінального правопорушення на сьогодні отримала достатньо ґрунтовне теоретичне висвітлення. В той же час аналіз правової регламентації засвідчує, що саме суб'єкт кри-

мінального правопорушення – єдиний з усіх елементів складу кримінального правопорушення, що знайшов юридичне закріплення в кримінальному законодавстві.

Відповідно до ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність [1]. Отже, обов'язковими ознаками цього елемента складу кримінального правопорушення, за чинним законодавством, визначено: 1) статус фізичної особи; 2) осудність; 3) настання відповідного віку.

Доктрина кримінального права вирізняє два види суб'єктів кримінального правопорушення – загальний (для нього характерна наявність трьох зазначених вище ознак) і спеціальний. Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК України, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа [1]. Тобто, спеціальний суб'єкт – така особа, яка володіє ознаками загального суб'єкта, але також наділена іншими (додатковими) особливостями (ознаками), які вирізняють його з-поміж інших суб'єктів кримінального правопорушення.

Суб'єктом кримінального правопорушення за ст. 126-1 КК України є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Що стосується встановленого КК України віку, відповідно до загальних правил, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років (ч. 1 ст. 22 КК України). З цього приводу відмітимо: встановлення мінімальної календарної вікової межі для кримінальної відповідальності має бути соціально та кримінологічно обґрунтованим. Тільки за умови досягнення певного віку під впливом сім'ї, шкільного та соціального середовища підліток досягає певного рівня свідомості, який дозволяє йому розрізняти добре і погане, що може спричинити шкоду іншим людям. Підліток стає спроможним усвідомлювати соціальний зміст своєї поведінки, набуває достатнього рівня соціальної свідомості, який дозволяє йому оцінювати не лише фактичний бік своїх вчинків, але і їх соціально-правову значимість [2].

М.М. Почтовим було встановлено, що в окремих випадках за рішенням суду допускається можливість рестрації шлюбу з 14 років. З урахуванням цього дослідник наголосив на відкритості до дискусії питання зменшення віку кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства, передбаченого ст. 126-1 КК України [3, с. 55].

З указанного питання доцільно зазначити наступне. В основу встановлення можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності з 14-річного віку, як відомо, покладені такі обставини: 1) рівень розумового розвитку особи як підстава усвідомлення особою в 14-річному віці суспільної небезпеки й протиправності діянь, зазначених у ч. 2 ст. 22 КК України; 2) значна поширеність цих протиправних діянь серед підлітків; 3) висока суспільна небезпека таких кримінальних правопорушень [4, с. 159]. Вважаємо, при вчиненні домашнього насильства неповнолітніми, через недостатній психофізіологічний розвиток, все-таки переважають неспроможність правильно оцінити свої вчинки та інші чинники (підвищена емоційність, тривожність), що не можуть не позначитися на можливості повного усвідомлення ним характеру суспільної небезпечності діяння. Крім того, якщо враховувати, що нині «при визначенні покарання для неповнолітніх прослідковується тенденція до застосування принципів гуманізму, справедливості, економії кримінальної репресії» [5, с. 306], гуманізація кримінально-виховного впливу на неповнолітнього повинна передбачати використання мінімальної кількості каральних санкцій до неповнолітнього. Наукові дебати

щодо недоцільності зниження віку кримінальної відповідальності за домашнє насильство ми можемо посилити, зокрема, аргументом законодавчого зниження віку кримінальної відповідальності за вчинення тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень (ч. 2 ст. 20 КК України). Домашнє насильство, як відомо, за чинним законодавством є нетяжким кримінальним правопорушенням (максимальне покарання за його вчинення – позбавлення волі до двох років).

Суб'єкт даного протиправного діяння, зазначили О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк, «є певною мірою спеціальним – така осудна особа, яка досягла 16-річного віку, яка є одним з подружжя чи колишнього подружжя або іншою особою, з якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах» [6, с. 78]. Отже, у даному випадку законодавець відніс до ознак (і вони є спеціальними), які характеризують стосунки суб'єкта з потерпілим в контексті домашнього насильства, такі: 1) перебування у шлюбі з потерпілим на момент вчинення діяння; 2) перебування у шлюбі з потерпілим у минулому; 3) сімейні відносини між ним та потерпілим; 4) близькі відносини між ним та потерпілим.

При визначенні кола осіб, які можуть визнаватися суб'єктом домашнього насильства, зауважила Д.І. Яїцька, варто звертатися до інших нормативно-правових актів [7, с. 206].

Так, показовим у цьому відношенні є Закон України від 7 грудня 2017 р. «Про запобігання та протидію домашньому насильству». На відміну від КК України, в п. 3 ст. 1 Закону дещо ширше описано сімейні взаємини як спеціальну і відмінну ознаку домашнього насильства. Такими особливостями є: 1) вчинення діяння в сім'ї; 2) вчинення діяння в межах місця проживання; 3) родичі; 4) теперішнє подружжя; 5) колишнє подружжя; 6) інші особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа [8]. П. 2 ст. 3 Закону дію законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству (з приміткою «незалежно від факту спільного проживання») поширив на таких осіб: 1) подружжя; 2) колишнє подружжя; 3) наречені; 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя); 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти; 6) особи, які мають спільну дитину (дітей); 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти); 8) дід (баба) та онук (онука); 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка); 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка); 11) рідні брати і сестри; 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука); 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими; 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням; 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя [8].

Як зазначає С.В. Якимова, сімейні відносини слід розглядати ширше, ніж просто шлюбно-сімейні відносини, які виникають на підставі шлюбу. У сімейних відносинах можуть перебувати не лише подружжя чи інші близькі родичі, але й інші особи, які проживають однією сім'єю, наприклад неодружені чоловік та жінка, які взаємно піклуються один про одного, але не мають взаємних прав та обов'язків згідно із сімейним законодавством [9, с. 193].

На жаль, на сьогодні жоден нормативний документ, що стосується інституту шлюбу і сім'ї, не розтлумачив поняття «близьких відносин». Виняток становить лише Закон України від 23 лютого 2006 року «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» дається визначення близьких відносин, а саме «це сімейні відносини між особами, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі між особами, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також незалежно від зазначених умов відносини між чоловіком та дружиною, батьком (вітчимом), матір'ю (мачухою) та сином (пасинком) та/або дочкою (падчеркою), усиновлювачем та усиновленим, зятем та тестем, тещою, невісткою та свекром, свекрухою, а також відносини опіки між опікуном та особою, яка перебуває під опікою, відносини піклування між піклувальником та особою, яка перебуває під піклуванням» [10]. Зазначений Закон фактично ототожнює близькі відносини з сімейними. Разом з тим, оскільки вказаний нормативно-правовий акт регулює відносини, що виникають під час провадження діяльності на ринках капіталу та організованих товарних ринках, зауважила О. Беспаль, необхідно керуватись нормами, які наближені до кримінально-правових відносин [11, с. 235]. Пропозицію прирівняти «близькі відносини» до «відносин між партнерами» надала Д.І. Яїцька, з посиланням на Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 р. [7, с. 206]. Крім того, в положеннях Конвенції підкреслено неважливість проживання правопорушника разом з потерпілим, так само і час існування відносин між особами (теперішній чи минулий) [12]. погоджуємось, що хоча суб'єкт домашнього насильства і є спеціальним, проте коло осіб, що можуть підпадати під його визначення, широкі [13, с. 64].

У науково-практичному коментарі критеріями віднесення таких осіб до близьких осіб, близьких родичів та членів сім'ї є: 1) існування між ними сімейних правовідносин, які виникають за наявності однієї з ознак: а) споріднення (за прямою чи боковою лінією) (батько, мати син, дочка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка); б) укладення шлюбу (подружжя); в) свояцтво (зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха); г) встановлення опіки і піклування (опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням (підопічний)); ґ) усиновлення (усиновлювач, усиновлений); д) сімейна правосуб'єктність, пов'язана із шлюбом та вихованням дитини (вітчим, мачуха, пасинко, падчерка). Такі особи є близькими особами, незалежно від спільного проживання; 2) існування між ними сімейних правовідносин, що виникають на підставі одночасного існування сукупності умов: спільно проживають; пов'язані спільним побутом; мають взаємні права та обов'язки (за винятком осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних). До таких осіб належать і ті, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [14, с. 33-34].

На наше переконання, термін «близькі відносини» як характеристика відносин між особами не може охоплюватись лише сімейною сферою. Встановити наявність близьких відносин, наголошує А.А. Вознюк (і з цим не можна не погодитись), набагато складніше [15, с. 8].

Як підкреслює М.І. Хавронюк, особами, які перебувають у близьких відносинах, слід вважати так званих близьких осіб, тобто тих, які мають сексуальні позашлюбні або партнерські стосунки і постійно або час від часу проживають спільно, не маючи при цьому прав та обов'язків сімейного характеру [6, с. 69]. Дослідник також зазначає, що поняття близьких осіб найбільш точно визначено в положенні ст. 1 Закону «Про запобігання корупції» (ст. 1) [16], яке через його практичну досконалість може бути застосоване і для розуміння поняття близьких відносин [6, с. 69-70].

З цього приводу підтримуємо позицію А.А. Вознюка, який зазначив, що визначення близьких осіб, закріплене у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», не охоплює усіх осіб, з якими особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, перебуває у близьких відносинах. Найближчі друзі суб'єкта, на переконання науковця, з якими в нього існує спільний побут у формі спільного відпочинку, харчування, спілкування тощо, окрім спільного проживання, не можуть бути віднесені до близьких осіб. З огляду на це, тлумачення терміна «близькі відносини», запропоноване М.І. Хавронюком, принаймні виглядає обмеженим, хоча можливо й справедливим, та може призвести до труднощів у застосуванні відповідної норми на практиці [15, с. 8-9].

Проблема розкриття змісту поняття «близькі відносини» за допомогою поняття «близькі особи», передбаченого в ч. 1 ст. 1 Закону України від 14 жовтня 2014 р. «Про запобігання корупції», наголошує О. Біловол, полягає в іншому. Поняттям «близькі особи» охоплюються особи, які є подружжям або колишнім подружжям або перебувають (перебували) у сімейних відносинах і вони вже передбачені в ст. 126-1 КК, а тому поняттям «близькі відносини», підкреслює дослідник, мають охоплюватися особи, які не віднесені до зазначених категорій, однак можуть постраждати від домашнього насильства [16, с. 229].

Таким чином, враховуючи відносну «розмитість» терміна «близькі відносини», відтак, пропонуємо його виключити зі ст. 126-1 КК України. На нашу думку, більш доцільно використати термін «родинні відносини», яким, виходячи з положень Цивільного та Сімейного кодексів України, охоплюється коло осіб, які пов'язані між собою певним ступенем споріднення. У порівнянні з близькими відносинами, родинні більш точно і конкретно розкривають зв'язок між особами, з наявністю якого закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків [18].

З метою виокремлення певних рис особи злочинця, який вчиняє домашнє насильство, нами було проаналізовано судові рішення по кримінальних провадженнях досліджуваної категорії кримінальних правопорушень. За результатами аналізу близько 50 вироків, постановлених судами протягом 2019-2023 років, було зроблено такі висновки, які дозволили визначити істотні соціально-демографічні ознаки домашнього кривдника.

Передусім, це кримінальне правопорушення вчиняється переважно чоловіками (75% від досліджуваних нами судових рішень). Віковий ценз осіб, які вчинили домашнє насильство, за результатами проведеного аналізу, розподілено таким чином: 39% – вік кривдників знаходився в межах від 20 до 30 років; 46% – утворила вікова група від 30 до 40 років; 15% – це особи старше 40 років. Можемо зробити висновок, що отримані нами не суперечать висновкам О. М. Гуміна, який визначив, що найчастіше протиправні діяння цього виду вчиняють особи віком 36-40 (37,5%) та 31-35 років (26%). Значною є злочинна активність серед осіб віком понад 40 років (17,5%) і 22-30 років (19%) випадків [19].

Що стосується соціально-рольових ознак, серед більшості домашніх кривдників переважали особи з середньою освітою, безробітні або не мають постійного місця роботи, не судимі, зловживають алкогольними напоями, за місцем проживання характеризуються посередньо. Більш істотно зазначені характеристики буде проаналізовано у дослідженнях, пов'язаних з кримінологічною характеристикою домашнього насильства.

Висновки. За результатом проведеного аналізу суб'єкта складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, можна зробити такі висновки. Суб'єкт домашнього насильства – це конкретна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України, і здатна нести за його вчинення відповідно до КК кримінальну відповідальність.

Суб'єкт досліджуваного протиправного діяння – спеціальний: поряд із загальними ознаками (фізична особа, осудність, досягнення 16-річного віку), пов'язаний сімейними (шлюбно-сімейними, родинними) відносинами.

Дослідження термінологічних сполучень «сімейні відносини» та «близькі відносини» дозволило висловити пропозицію щодо виключення останніх із чинної редакції ст. 126-1 КК, замінивши його на словосполучення «родинні відносини».

Пропонуємо ст. 126-1 КК України викласти в такій редакції: «Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або еко-

номічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або родинних відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, ...».

Перспективним напрямом досліджуваної проблематики є проведення більш детальної кримінально-правової характеристики складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, та внесення науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінального законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Аніщук В. Вплив віку суб'єкта злочину на кримінальну відповідальність. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 172 – 175.
3. Почтовий М. М. Суб'єкт як системоутворюючий елемент складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2021. № 5. Том 32 (71). С. 51–56. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.5/10>.
4. Саложнікова О. Особливості вікового критерію кримінальної відповідальності. *Право України*. 2009. № 7. С. 158–161.
5. Шаповал А. С., Яценко Д. І. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/58031/1/%D0%A8%D0%B0%D0%BF%94.%D0%86%2056.pdf>.
6. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.
7. Яїцька Д. І. Криміналізація домашнього насильства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 204–208.
8. Про запобігання та протидію домашньому насильству в сім'ї: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran67#n67>.
9. Якимова С. В. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 192–194.
10. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/ed20210701#n1745>.
11. Беспаль О. Щодо визначення кола потерпілих осіб від домашнього насильства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 234–238. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-3-234-238.
12. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
13. Березняк В. С., Сальнікова М. А. Домашнє насильство: до проблематики питання через призму кримінального законодавства. *Актуальні проблеми забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах: вітчизняний та міжнародний досвід* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (ДДУВС, 25 жовт. 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 32–36. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/48671/7.pdf>.
14. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / кол. авт. ; за заг. ред. К. Б. Левченко, К. В. Павліченко, В. В. Чернея. Київ : МВС України ; Нац. акад. внутр. справ, 2020. 396 с.
15. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. *Форум права*. 2019. № 55 (2). С. 6–14.
16. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
17. Біловол О. Проблемні аспекти визначення основного безпосереднього об'єкта складу злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 227–234. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.40>. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/41.pdf>.
18. Встановлення факту родинних відносин. Безоплатна правова допомога. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%BD>.
19. Гумін О. М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29230/>.